

**LITERATURA
i RÓŻNE HISTORIE**

LITERATURA i RÓŻNE HISTORIE

SZKICE O LITERATURZE XX I XXI WIEKU

Redakcja
Barbara Gutkowska i Agnieszka Nęcka

Uniwersytet Śląski

WW

OFICyna WYDAWNICZA

Katowice 2011

Recenzent:
Tomasz Mizerkiewicz

Publikacja sfinansowana ze środków Uniwersytetu Śląskiego

© 2011 by Uniwersytet Śląski w Katowicach

ISBN 978-83-60743-48-5

Wydawca:
Oficyna Wydawnicza Waclaw Walasek
Katowice, ul. Mieszka I 15
wacek@oficynawww.pl

Tłumaczenie:
Patrycja Walasek-Lustyk

Projekt okładki:
Michał Motłoch

Wydanie I

Spis treści

Barbara Gutkowska, Agnieszka Nęcka: Słowo wstępne	7
1. Ewa Świąc: Historie rodzinne w prozie Brunona Schulza	11
2. Ewa Bartos: „I nas trzeba plakatować!”. Próba analizy fenomenu (twórczości) Emila Zegadłowicza	23
3. Elżbieta Dutka: „Mgławica rzeczy i spraw”. Historia w opowieściach o Wielkim Księstwie Bałaku Andrzeja Chciuka	35
4. Monika Kołodziej: Obraz września 1939 roku w <i>Ucieczce</i> Wita Tarnawskiego	54
5. Elżbieta Mazur: Bezwzględność historii czy kompleks „ocalonego”? Poezja Zbigniewa Bieńkowskiego i Tadeusza Różewicza – próba porównań	68
6. Patrycja Kaleta: Szczękościsk wojny. Kilka uwag na temat powieści <i>Trismus</i> Stanisława Grochowiaka	99
7. Marta Cuber: Pseudonimy Zagłady w prozie Ewy Kuryluk	111
8. Ewa Chromik: O porażce człowieka, który chciał uczestniczyć w historii. Dramaty Ireneusza Iredyńskiego oraz ich literackie konteksty	126
9. Tomasz Kaliściak: Polskość jako źródło cierpień. O (homoseksualnej?) powieści Czesława Dobka <i>Na ratunek gołębiczy</i>	147
10. Grażyna Maroszczyk: „... fatalnie trafił Pan na epokę historyczną [...]”. Kilka uwag o historii w rozmowach z pisarzem	161

11. Barbara Gutkowska: „Ten potwór nie tylko mnie zniewolił, ale zafascynował”. Rozrachunek Sławomira Mrożka z historią (najnowszą)	177
12. Bernadetta Darska: Historia i miłość. O wybranych powieściach Marii Nurowskiej	190
13. Magdalena Boczkowska: Inne oblicze PRL-u. Wokół <i>Rewersu</i> Andrzeja Barta	216
14. Agnieszka Nęcka: Podwójna gra. O powieści <i>Ostatni raport</i> Zbigniewa Kruszyńskiego	226
Indeks nazwisk	243

Barbara Gutkowska, Agnieszka Nęcka

Słowo wstępne

Powody, dla których powracamy do tego, co sytuuje się po stronie „historyczności”, bywają rozmaite. Podszycie nostalgią, odrealnione regresy w przeszłość mogą pełnić przede wszystkim funkcję azylu, swojej „odtrutki” na współczesną degrengoladę. W konsekwencji tego, jak zauważa Przemysław Czapliński, „teraźniejszość popada w uzależnienie od przeszłości”¹, zaś Dariusz Nowacki, dodaje, że im dawniej, tym lepiej². Podlegająca mechanizmom (dez)idealizującym przeszłość jest przestrzeń nieustannych sporów. Historia, traktowana jako nauka empiryczna, mając charakter obiektywny, uniwersalny, powinna – zdaniem wielu – odsłaniać i opisywać fakty. Tymczasem, jak dowodzą „narratywiści”, powinno się postawić znak równości pomiędzy historią a fikcją literacką³. Kinga Dunin stwierdziła, że:

[...] możemy z pewnością uznać, że fakty historyczne – czymkolwiek by były – są nam przed wszystkim bezpośrednio niedostępne. Docierają do nas poprzez świadectwa i opowieści – a więc interpretacje i interpretacje tych interpretacji. Każdy też ma prawo proces ten kontynuować, przetwarzając owe opowieści nie tylko w to, co nazywamy naukową historią, ale także w literacką fikcję, mity, legendy. We wszystko, co może dostarczyć nam sensownej, zrozumiałej opowieści.⁴

Literatura, narzucając historii pewien określony porządek, sprawia, że każda opowieść o przeszłości staje się opowieścią subiektywną, łączącą w sobie wzajemnie się przenikające narracje prywatne, intymne i zbiorowe. W konsekwencji tego nie ma jednej jedynej opowieści, ale ich zmultiplikowanie. Poszczególne opowieści nie są jednakże

¹ P. Czapliński, *Wzniosłe tęsknoty. Nostalgie w prozie lat dziewięćdziesiątych*, Kraków 2001, s. 189.

² D. Nowacki, *Zawód: czytelnik. Notatki o prozie polskiej lat 90.*, Kraków 1999.

³ Zob. K. Dunin, *Czytając Polskę. Literatura polska po roku 1989 wobec dylematów nowoczesności*, Warszawa 2004, s. 86–87.

⁴ Tamże, s. 88.

od siebie odizolowane, wzajemnie na siebie wpływają i się kształtują⁵. Na pytanie, czy „Wszyscyśmy z White’a”⁶?, można udzielić twierdzącej odpowiedzi. Zintensyfikowanie badań relacji między historią a jednostką wiązało się przede wszystkim z rozwojem tzw. filozofii kondycji ludzkiej oraz z „ekspansją ponowoczesnej filozofii podmiotu i teoretyczno-literackich rozważań o destrukcji postaci powieściowej, a także śmierci autora na polu tekstu literackiego”⁷.

Mając na uwadze dotychczasowe rozpoznania, chcieliśmy poddać ponownej refleksji związkę literatury i historii, a zatem kwestie historyczności literatury oraz literackości historii, będącej konsekwencją traktowania historii jako ciągu fabularnego. Pragnęliśmy przeanalizować rolę literatury w tworzeniu mitów prywatnych, społecznych i politycznych XX i XXI stulecia, problematykę związków pomiędzy literaturą a historiograficznymi i archeologicznymi reprezentacjami przeszłości, próby jej re-konstrukcji, mechanizmy kreacyjne, nastawienie na fragmentaryczność, „proces estetyzacji”, środki służące do przedstawiania tego, co bezpowrotnie minione oraz możliwości jej funkcjonowania. Postanowiliśmy powrócić do pytań o to, jak literatura XX i XXI wieku odpowiada na sposób istnienia historii, jednostki i zbiorowości, sytuacji, wzorów i wartości kultury? Na ile historia doświadczana staje się historią intymną? Czym różni się współczesne (ponowoczesne) rozumienie historii i – w konsekwencji – świata? Jak historia wpływa na jego ogląd i jaką wizję historii przynosi literatura najnowsza? Czy historia uznawana jest dalej jako integralny składnik ludzkiego doświadczenia i samopoznania (integralny składnik świadomości i samoświadomości)? Czy we współczesnej historii dominuje pogląd o ciągłości, czy nieciągłości dziejów? Czy historia jest współcześnie wartością, przekleństwem, źródłem konfliktów? Czy historia w dalszym ciągu jest przestrzenią wyborów biograficz-

⁵ Por. tamże, s. 88–89.

⁶ P. Marecki, I. Stokfiszewski, M. Witkowski, *Wszyscyśmy z White’a*, [w:] *Tekstyliia. O „rocznikach siedemdziesiątych”*, pod red. P. Mareckiego, I. Stokfiszewskiego, M. Witkowskiego, Kraków 2002. Por. H. White, *Poetyka pisarstwa historycznego*, pod red. E. Domańskiej, M. Wilczyńskiego, przeł. E. Domańska, M. Loba, A. Marciniak, M. Wilczyński, Kraków 2000; H. White, *Proza historyczna*, pod red. E. Domańskiej, przekł. zbior., Kraków 2009.

⁷ H. Gosk, *Zamiast końca historii. Rozumienie oraz prezentacja procesu historycznego w polskiej prozie XX i XXI wieku podejmującej tematy współczesne*, Warszawa 2005, s. 175.

nych, narodowych, kształtowanie postaw i wartości dla kolejnych pokoleń? Czy historia jest sensotwórcza, czy odwrotnie – jest skansenem form i idei? Jakie zachodzą relacje pomiędzy historią a kulturą w literaturze XX i XXI wieku?

Do – między innymi – tych kwestii odnoszą się rozważania autorów *Literatury i różnych historii*, obejmujących analizą i interpretacją różnorodne utwory powstałe od lat 30. ubiegłego wieku do pierwszej dekady wieku XXI: od historii rodzinnej spisanej przez Bruno Schulza i historii kłopotów z recepcją twórczości Emila Zegadłowicza po *Ostatni raport* Zbigniewa Kruszyńskiego. Niejednorodność dzieł omawianych w tych ramach czasowych przejawia się nie tylko w odmienności charakteryzujących je poetyk powieściowych, ale również w kwalifikacji rodzajowej (obok prozy powieściowej omawiana jest poezja Tadeusza Różewicza, proza poetycka Zbigniewa Bieńkowskiego, rozmowa z Tadeuszem Konwickim, dramaty Sławomira Mrożka i Ireneusza Iredyńskiego), różnice obiegów literackich (np. obok dzieł wysokoartystycznych omawiana jest literatura popularna Marii Nurowskiej), miejsce powstania (spora część szkiców dotyczy twórczości emigracyjnej (m.in. Wita Tarnawskiego, Andrzeja Chciuka, Czesława Dobka). Różnorodność ta idzie w parze z różnymi obrazami historii, które – także z powodu przynależności twórców do rozmaitych pokoleń – odnoszą się do różnych doświadczeń historycznych: Dwudziestolecia, wojny i Holokaustu, stalinizmu, „przełomu 1956”, lat PRL-u, „Solidarności”, stanu wojennego, oraz związanych z nimi indywidualnych i narodowych rozliczeń, połączonych czasem z uniwersalizującą refleksją na temat ludzkiej kondycji. Przy wszystkich wszakże różnicach namysł nad przeszłością stawał się badaniem współczesności i diagnozowaniem tożsamości uwikłanych w Historię, która przestawała być postrzegana jako pozytywna „wielka narracja” służąca regulacji życia społecznego i zapewniająca kulturze ciągłość i spójność. Problematyzacja i kompromitacja jednostronnej wizji historii pozytywnej nastąpiła w momencie obnażenia jej powiązań z władzą i ideologią dowodzących, że: „Nawet w demokracji, historia zawsze pociąga władzę i wykluczenie, jest bowiem zawsze czyjąś historią, opowiedzianą z czyjegoś punktu widzenia”⁸.

⁸ J. Appleby, L. Hunt, M. Jacob, *Powiedzieć prawdę o historii*, przeł. S. Amsterdamski, Poznań 2000, s. 19.

Zebrane w tym zbiorze interpretacje doświadczeń historycznych i punktów widzenia, tworzących niekiedy wizję historii alternatywnej (niekonwencjonalnej), uzupełniają obraz dwudziestowiecznej przeszłości i literatury, która nie wyzbyła się funkcji tłumaczenia i mediacji pomiędzy przeszłością a teraźniejszością.

Indeks nazwisk

- A**
Adamczyk Maria 93, 126
Adamiak Marcin 185
Adlerowa Kama 27, 28, 30
Amsterdamski Stefan 9
Anders Władysław 191
Andres Zbigniew 36, 57, 72, 228
Ankersmit Franklin Rudolf 38, 44,
47, 52, 53, 112, 187
Ankiewicz Dżamila (właśc. Róża Mosz-
kowicz) 173
Appleby Joyce 9
Arystoteles 103, 126
- B**
Babicki Zbigniew 135
Bachtin Michaił 131, 185
Baczyński Krzysztof Kamil 69, 76,
77, 90, 91, 96
Badinter Elizabeth 160
Bağlajewski Arkadiusz 35, 37
Bajkowskiego Jana 24
Balcerzan Edward 93, 102, 166, 167
Baliński Stanisław 151
Banasiak Bogdan 23
Baran Bogdan 119, 138
Bardijewska Sława 129
Bart Andrzej 216–225
Bartelski Lesław Maria 90
Barthes Roland 115, 186
Bartos Ewa 23
Bataille Georges 26
Baudelaire Charles Pierre 238
Bauer Zbigniew 175
Beckett Samuel 127, 138–140, 143,
144
Bereś Stanisław (Nowicki) 161–170,
172–175
- Bereza Henryk 103
Berkeley George 103
Berłowski Paweł 36
Bielatowicz Jan 64
Bieńkowski Witold 90
Bieńkowski Zbigniew 9, 68–98
Biłas Wasyl 51
Błoński Jan 178, 187, 226
Bobkowski Andrzej 35
Boczkowska Magdalena 216
Bogart Humphrey 219
Bojarska Katarzyna 38, 113, 224
Bojarski Waclaw 72
Bolecki Włodzimierz 14, 39, 224
Borowski Andrzej 179
Borowski Tadeusz 54, 59
Borowy Waclaw 86, 87
Bosch Hieronymus (właśc. Heronymus
van Aeken) 93
Braidotti Rossi 120
Breiter Emil 29
Breza Tadeusz 150
Brodzka Alina 135
Browarny Wojciech 92
Bucholc Maria 116
Budzyński Wiesław 13, 18
Bukowska Anna 168
Bukowski Jerzy 137
Burkot Stanisław 70, 71, 92, 102, 172
Busza Andrzej 55, 56
Buzek Agata 216
- C**
Carroll David 185, 187
Chciuk Andrzej 9, 35–53
Chojnowski Zbigniew 229, 233
Chromik Ewa 126

- Chudziński Edward 175
 Churchill Winston 239
 Chwin Stefan 132, 133, 227
 Coehn Leonard 229
 Conrad Joseph 55, 56, 59
 Cuber Marta 111
 Cudak Roman 162
 Czachowska Agnieszka 229
 Czachowska Jadwiga 149
 Czajkowska Agnieszka 174
 Czaplewicz Eugeniusz 131
 Czapliński Przemysław 7, 111, 169,
 193, 197, 198, 226, 227
 Czarnyszewicz Florian 39
 Czechowicz Józef 72–76, 86
 Czermińska Małgorzata 37, 38
 Czuchnowski Marian 149, 150
- D**ąbala Jacek 56
 Dąbrowski Mieczysław 37, 147
 Danielewiczowa Maria (zob. Daniele-
 wicz-Zielińska Maria)
 Danielewicz-Zielińska Maria 36, 149
 Daniłyszyn Dmytro 51
 Dante Alighieri 88
 Darska Bernadetta 190
 Davis Hunter 150
 Deleuze Gilles 14
 Derra Agnieszka 120
 Derrida Jacques 126, 241
 Dichter Wilhelm 227
 Dobek Czesław 9, 147–160
 Domańska Ewa 8, 11, 38, 45–47, 52,
 111, 112, 186, 187, 223, 224
 Domoślawski Artur 187
 Dorociński Marcin 216
 Dorosz Beata 149
 Dorosz Krzysztof 123
 Dracz Iwan 212
 Drewnowski Tadeusz 41, 54
 Drozdowski Bohdan 103
 Dudek Jolanta 86
 Dulęba Władysław 87
 Dunin Kinga 7, 226
 Dutka Elżbieta 35
 Dybel Paweł 20
 Dygat Stanisław 59
- E**hrenreich Barbara 200
 Eliot Thomas Stearns 73, 77, 83, 85–
 87, 94, 95
- F**abierkiewicz Jacek 191
 Feliksiak Elżbieta 171
 Fik Marta 187
 Filipiak Izabela 227
 Filipowicz Kornel 102
 Filipiska-Ćwiklińska Anna 56
 Fiut Aleksander 171
 Foucault Michel 23
 Franciszek Józef I 11
 Freud Zygmunt 14, 20, 74, 122, 153
 Friedländer Saul 112
 Fuksiewicz Jacek 170
- G**ajcy Tadeusz 77, 96
 Gałuszka Jacek 178
 Garliński Józef 37
 Gawin Dariusz 188
 Gawliński Stanisław 36
 Giddens Anthony 133
 Giedroyc Jerzy 132
 Głajch-Grabowski Tadeusz Józef 121
 Gleich Teddy 121
 Głowczewski Aleksander 162, 164
 Głowiński Michał 112
 Gombrowicz Witold 35, 147, 148,
 229, 240
 Gomułka Wiesław 131, 132
 Gongadze Georgij 210
 Gorczyńska Renata 221
 Górecka Magdalena 217
 Gosk Hanna 8, 35, 42, 45, 53, 94,
 226, 227
 Grajewski Wincenty 171
 Grochowiak Stanisław 99–110
 Grodzieńska Stefania 203
 Gronowska Anna 223
 Grydzewski Mieczysław 37
 Grynberg Henryk 43, 117, 227
 Grzegołowska Helena 22
 Gutkowska Barbara 7, 177, 178
 Gutowski Wojciech 172
- H**acking Ian 124

- Hadaczek Bolesław 36, 171
Haupt Zygmunt 35
Havel Vaclav 127, 138, 139, 142, 144
Heidegger Martin 138
Helbig-Mischewski Brigitta 14
Heller Agnes 117, 122, 123
Herbert Zbigniew 90
Herling-Grudziński Gustaw 65
Heydel Magdalena 73, 86, 94, 95
Himmler Heinrich 104
Hitler Adolf 101, 129, 207
Hoesick Ferdynand 71
Hogan Steve 152
Hołówka Tadeusz 51
Horney Karen 22
Hudson Lee 152
Hulka-Laskowski Paweł 31, 33
Hunt Lyn 9
- I**hnatowicz Janusz 87
Iredyński Ireneusz 9, 126–146
Irigaray Luce 14
Iwaszkiewicz Jarosław 94
- J**abłoński Witold 147
Jacob Margaret 9
Jagodziński Zdzisław 37, 139
Jakubowska-Krawczyk Katarzyna 172
Jakubowska-Ożóg Alicja 87
Jan Kazimierz 55
Janda Krystyna 216
Janion Maria 160, 169
Janukowycz Wiktor 210
Jarecka Dorota 114
Jarosiński Zbigniew 54
Jarosz Krzysztof 186
Jaruzelski Wojciech 187
Jarzębski Jerzy 12, 39, 226, 227, 235, 240
Jasienica Paweł (właśc. Lech Beynar) 221
Jaśkiewicz Grzegorz 36
Jędraszewski Marek 141
Juryś Julia 121
Juszczenko Wiktor 210
- K**aden-Bandrowski Juliusz 41
Kajtoch Jacek 90
Kałużny Jerzy 41
Kaleta Patrycja 99
Kaliściak Tomasz 147
Kandziora Jerzy 165, 169, 174
Kaniecki Przemysław 161, 168
Kaniewska Bogumiła 54
Kantor Tadeusz 13
Kartezjusz (właśc. René Descartes) 79
Karwowska Bożena 226
Kasperski Edward 41, 131
Keff Bożena 217
Kidawa-Błoński Jan 221
Kieres Leon 223
Kisiel Marian 92, 95
Kita Małgorzata 164
Kłak Tadeusz 97
Klejnocki Jarosław 165
Kleszcz Krzysztof 36
Kłobukowski Michał 111
Kłosiński Krzysztof 31
Kłossowicz Jan 145
Koc Adam 43
Kochanowski Jan 221
Kohany Miriam (zob. Maria Kuryluk)
Kołodziej Monika 54
Kołyшко Piotr 200
Konwicki Tadeusz 9, 54, 102, 161–176
Kopacki Andrzej 123
Kordys Jan 171
Kostkiewiczowa Teresa 112
Kościszko Tadeusz 160
Kowalczyk Andrzej Stanisław 35, 74
Kowalewski Włodzimierz 227
Kowalska Anna 124
Kozak Władysław 27
Kozarynowa Zofia 149, 150, 153
Kozicki Marek 227
Kozniewski Kazimierz 192, 193
Krasiński Janusz 227
Krassowski Maciej 78
Krawczyńska Dorota 117
Kruczkowski Leon 102
Kruszyński Zbigniew 9, 226–242
Kryński Stanisław 36

- Krzeszowiec Marcin 147
Kuczma Leonid 212
Kukliński Ryszard 190
Kuna Michał 31, 33
Kunz Tomasz 93
Kuryluk Ewa 111–125
Kuryluk Karol 114, 124
Kuryluk Maria 114, 121
Kuryluk Piotr 114
Kuśniewicz Andrzej 102
Kwiatkowski Jerzy 78, 81, 82, 96
- L**
Lacan Jacques 114, 115
LaCapra Dominick 38, 113, 119, 224
Landau Sonia 203
Lang Berel 111, 114, 122
Lankosz Borys 216
Le Goff Jacques 223
Leavis Frank Raymond 87
Leśmian Bolesław 13
Leibniz Gottfried Wilhelm 126
Legeżyńska Anna 54
Leśmian Bolesław 13, 79, 83
Leśniewska Maria 14
Lévinas Emmanuel 20, 87, 141
Lewicki Michał 29
Leyris Pierre 87
Libera Antoni 139, 140, 143–145, 227
Limanowska Barbara 194, 195, 197
Lipszyc Michał 111
Lisowski Krzysztof 75
Lisowski Zbigniew 90, 94
Lissa Zofia 124
Loba Mirosław 8, 224
Lubelski Tadeusz 161, 171
Lyotard Jean-François 117, 185
- Ł**
Łebkowska Anna 82, 161
Łoch Eugenia 171, 172
Łukasiewicz Jacek 100, 104
- M**
Maciąg Kazimierz 162
Maciąg Włodzimierz 54, 102, 103, 227
Maciejewski Jerzy Z. 172
Madaliński Artur 235, 237
Madejski Jerzy 39, 224
Maffesoli Michel 116
Majewski Tomasz 117
Majmonides Mojżesz 120
Malinowski Kazimierz Bolesław 235
Małochleb Paulina 227
Man Paul, de 112
Mann Tomasz 171
Marchewka Anna 201, 204
Marciniak Arkadiusz 8, 224
Marecki Piotr 8, 217
Margański Janusz 115, 223
Markiewicz Henryk 127
Markowski Michał Paweł 23, 111
Maroszcuk Grażyna 161
Marton Paula 43
Martuszevska Anna 126, 127, 198
Matuszek Gabriela 15
Matuszewska Małgorzata 231
Mayewski Paweł 87
Mazur Elżbieta 68, 70
Mazurek Dorota 234
Meniok Wiera 37
Mickiewicz Adam 83
Mikołajczak Małgorzata 92
Miller J. H. 126
Miłoś Czesław 72, 73, 75, 76, 83, 86, 87, 94, 179, 180
Mitosek Zofia 171
Mizerkiewicz Tomasz 235, 238, 240, 241
Moczar Mieczysław 132
Mrozek Sławomir 9, 177–189
Mściwujewski Mściśław 41, 44
Musiał Grzegorz 147
- N**
Nałkowska Zofia 54
Nasalska Anna 171, 172
Nasiłowska Anna 79, 226
Nawarecki Aleksander 152
Nawrocki Michał 229
Nęcka Agnieszka 7, 218, 220, 226
Nicieja Stanisław Sławomir 37, 41
Nietzsche Friedrich 53, 103, 119, 124, 125
Nobel Alfred 239
Norwid Cyprian Kamil 72, 77

- Nowacki Dariusz 7, 218, 223, 226–230, 234, 235, 239
Nowak Tadeusz 102
Nowakowski Marek 226
Nowakowski Zygmunt 41
Nurowska Maria 9, 190–213
Nycz Ryszard 38, 52, 162, 173
Nyczek Tadeusz 177, 178, 186, 226
- O**
O'Bretenny Zofia 221
Ochab Maryna 26
Odojewski Włodzimierz 227
Okopień-Sławińska Aleksandra 112
Okulicz-Kozaryn Radosław 41
Olejniczak Józef 13, 20, 37, 152
Olszewski Tadeusz 147
Opacki Ireneusz 37
Orska Joanna 92
Orski Mieczysław 229, 237, 238
Ostałowska Lidia 116, 120
Ostasz Gustaw 69, 70, 72
Ostaszewski Robert 227, 229
Owczarek Bogdan 171
Owczarski Wojciech 13
Owczarz Ewa 172
- P**
Pachocki Michał 212
Pałuchowski Andrzej 86
Pańków Julia 203
Pankowski Marian 147, 148
Pasterska Jolanta 36, 56, 57, 61
Pasterski Janusz 228
Pater Walter 155
Patkaniowska Danuta 173
Paźniewski Włodzimierz 51
Pedretti Erica 171
Pękala Teresa 38
Pessoa Fernando 111
Petersen Wilhelm 101, 102
Pilch Jerzy 226, 227
Piłsudski Józef 46
Pleśniarowicz Jerzy 75
Pochłódka Anna 227
Podraza-Kwiatkowska Maria 82
Polony Anna 216
Popowski Wacław Jan 125
Poprawa Adam 92
Potoczek Ola 213
Proust Marcel 37
Prus Bolesław (właśc. Aleksander Głowacki) 115
Pruszyński Ksawery 54
Przewłocki Grzegorz 160
Przyboś Julian 70, 76, 96
Pyszny Joanna 198
Pytasz Marek 37, 151
- R**
Radwański Gustaw 63
Ricoeur Paul 222, 223
Ritz German 148
Rodak Paweł 223
Rogala Anna 231
Rogala Stanisław 172
Rogatko Bogdan 227
Rorty Richard 124, 125
Rostworowski Jan 148
Rousseau Jean-Jacques 25
Rozen Henryk 128
Różewicz Tadeusz 9, 68–98
Rudnicki Adolf 102
Rurawski Józef 193, 194, 206
Rusinek Wojciech 228, 229, 233
Ruzamski Marian 25
Rybicka Elżbieta 39
Rymkiewicz Aleksander 75
- S**
Sandauer Artur 13, 16
Sawicka Elżbieta 169, 172
Scholze Dietrich 136
Schopenhauer Arthur 103
Schulz Bruno 9, 11–22, 41, 51
Sebyła Władysław 72
Serczyk Władysław A. 51
Siedlecka Joanna 131, 132
Sieprawski Marek 227
Sierotwiński Stanisław 24
Sikora Tomasz 158
Simone Nina (właśc. Eunice Kathleen Waymon) 225
Skalmowski Wojciech 179, 188, 189
Skarbak Krystyna 191
Skórnicki Jerzy 90
Skwarczyńska Stefania 14
Sławiński Janusz 112

- Słowacki Juliusz 83, 96
 Smulski Jerzy 162, 166
 Sobolewski Tadeusz 174, 227
 Speina Jerzy 161
 Spinoza Baruch de 103
 Stabro Stanisław 54, 68
 Staff Leopold 96
 Stala Marian 82, 83, 226
 Stalin Józef (właśc. Josif Wissarionowicz Dżugaszwili) 134, 218
 Stanisz Marek 70
 Stasiuk Andrzej 227
 Stefanowska Zofia 86
 Stempowski Jerzy 60, 132
 Stephan Halina 186
 Stępień Marian 172
 Stokfiszewski Igor 8
 Stryczyk Joanna 223
 Strykowski Julian 173
 Stupnicki Jarosław Stefan 41
 Sugiera Małgorzata 179, 188
 Szałagan Alicja 149
 Szaruga Leszek 162, 231
 Szczepański Jan Józef 54
 Szczuka Kazimiera 191
 Szczukowski Dariusz 92
 Szewc Piotr 173
 Szulżycka Alina 133
 Szymanowicz Kornel 24, 34
 Szymańska Adriana 79
 Szymczak Mieczysław 104
 Szymutko Stefan 19

Śliwiński Piotr 54
 Śmieja Wojciech 147
 Święc Ewa 11
 Święch Jerzy 54, 74

Tarnowska Romualda (z Zarębów) 55
 Tarnawski Apolinary 55
 Tarnawski Wit 9, 54–67
 Taylor-Terlecka Nina 169
 Thierry Augustin 127
 Titkow Andrzej 163
 Tischner Józef 226
 Tischner Łukasz 169

 Tishner Katarzyna 169
 Tokarczuk Olga 227
 Tokarz Bożena 92
 Tomaszewski Marek 169
 Tramer Maciej 24, 32
 Trybuś Krzysztof 41
 Twardochleb Bogdan 208, 209
 Tymoszenko Julia 212

Ulicka Danuta 185
 Uniłowski Krzysztof 229, 233, 234
 Urbański Piotr 127

Verlaine Paul 217
 Verocchio del Andrea 116
 Vincenz Stanisław 39, 60, 64
 Vinci da Leonard 116
 Vogler Henryk 91

Walas Teresa 227
 Walczewska Sławomira 195
 Wałęsa Lech 178, 179, 186, 187
 Wańkowicz Melchior 41
 Wapińska Malwina 217
 Wasilewska-Lipke Zuzanna 37
 Waśkiewicz Andrzej Krzysztof 73
 Weil Simone 120
 Weretiuk Roksana 36
 Werschler Iwo 51
 White Hayden 8, 38, 186, 187, 223
 Wierzejska Jagoda 219
 Wierzyński Kazimierz 69, 77
 Wilczyński Marek 8, 186, 224
 Wilde Oscar 151, 155
 Wildstein Bronisław 143, 144
 Wilk Marcin 122
 Wiśniewska Agnieszka 217
 Witkowski Michał 8
 Wójcicka Zofia 127
 Wójcik Mirosław 23–25, 27, 34
 Wójcik Tomasz 74, 94
 Wójcik Włodzimierz 92
 Wojtyła Karol 179
 Wolny-Hamkało Agnieszka 235
 Wolska Barbara 102, 103
 Wolski Jan 36

- Wyka Kazimierz 73, 76, 78, 79, 82,
91, 135
Wyka Marta 37, 74, 227
Wysłouch Seweryna 93
- Z**agórski Jerzy 72, 75
Załęska Aniela 80
Zapędowska Magdalena 44
Zaworska Helena 135, 136
Zegadłowicz Emil 9, 23-34
Zeidler-Janiszewska Anna 38, 117
Zeler Bogdan 92
Ziątek Zygmunt 229, 231, 233
Ziębińska-Witek Anna 111
- Zieliński Jan (Kowalski Jan) 36, 149
Zieniewicz Andrzej 35, 74, 94, 132,
165, 168
Zimand Roman 161
Zowczak Magdalena 136, 137
- Ż**iżek Slavoj 114
- Ż**akowski Jacek 223
Żechowski Stefan 25
Żmichowska Narcyza 150
Żongołowicz Bogumiła 36
Żynis Bernadetta 173
Żywulska Krystyna 203